

CSIZMADIA ERVIN

Politikatudomány és történettudomány

Kutathatjuk-e együtt a magyar politikai fejlődést?*

A politikatudomány és a történettudomány véleményem szerint termékenyítően hathat egymásra. Ez Magyarországon korántsem annyira evidens gondolat, mint Nyugat-Európában, ezt alább majd bemutatom. Az itthoni politika- és történettudomány termését akár csak felületesen is áttekintve természetesen számos példát látunk arra, hogy a történészek politikatudományi, a politikatudósok pedig történeti szempontokat és szemléletmódot alkalmaznak. Ezekről később részletesen is beszélek. De az elmúlt időszakban örvendetesen szaporodó termékenyítő egymásra hatások ellenére is az a véleményem, hogy a két diszciplína kapcsolata messze van még a kívánatostól, és nem éri el a nyugat-európai sztenderdeket.

Különösen így van ez, ha nem egy-egy korszakot vagy szakkérdést veszünk alapul, hanem a magyar politikatörténet nagyobb trendjeire, esetleg az *egész képre*¹ fókuszálunk. Bár nagy számban születtek történészi áttekintések egy-egy évszázadról, vagy akár még hosszabb időszakokról, de ezekben az áttekintésekben a politikatudomány nézőpontja nem érvényesül annyira, mint lehetne vagy kellene.

* A szerzőnek *A magyar politikai fejlődés logikája, 1867–2017* című könyve várhatóan a 2017-es Könyvhéten jelenik meg a Gondolat Kiadónál. Az itt közölt tanulmány e monográfia egyik fejezetének a *Múltunk* számára átdolgozott változata.

¹ *Egész képen* a magyar politika modern korszakára, például az elmúlt 150 évre gondolok.

Egyetlen példa erre: a *politikai fejlődés*. Miközben a nemzetközi irodalomban – s különösen az elmúlt időszakban – nagyon is szervesen folyik ennek a témakörnek a kutatása (lásd például az Amerikai Politikai Fejlődés irányzatát), Magyarországon egyelőre nemigen látjuk egy olyan „szubdiszciplína” körvonalait, amely – elméleti premisszáik alapján és szisztematikusan – a Magyar Politikai Fejlődés kutatására koncentrálna.

Magam politológus vagyok, s bár nagyra tartom és amennyire erőmből telik követem a történettudomány friss fejleményeit, elsősorban mégis saját területemről tudok számot adni. Az alábbiakban számos történészi munkát is megemlítek, ám arra kérem a tisztelt olvasókat (s főképpen a történészeket), ne várjanak tőlem még vázlatos áttekintést sem. Nem célom, hogy a két diszciplína állapotáról teljes képet adjak. Csupán jelezni kívánok tendenciákat.

Kiindulópontom tehát az, hogy Magyarországon a két nevezett szakterület között viszonylag csekély a kooperáció. Ennek egyik oka – a politikatudomány felől nézve – a viszonylag alacsony szintű *önreflexió*. Más szóval a magyar politikatudomány, bár hasznos lenne, ritkán (legfeljebb csak kitüntetett pillanatokban) reflektál saját magára, illetve próbálja átgondolni helyzetét más diszciplínákhoz (például a történettudományhoz) vagy a nemzetközi környezethez viszonyítva. Utoljára 2010-ben zajlott komolyabb, a politikatudomány helyzetéről szóló vita a *Századvég* című folyóiratban, és sajnos az is jóval kisebb visszhangot váltott ki a kelleténél.

Az alábbiakban a politikatudomány és a történettudomány integrálhatóságáról szeretnék néhány szempontot megfogalmazni.

Az első részben bemutatom, mi az oka, hogy Magyarországon a politológusok fenntartásokkal kezelik a történelmet, s kevésbé igyekeznek kihasználni a történelmi szemlélet alkalmazásából adódó lehetőségeket. A második részben a nemzetközi történettudomány néhány képviselőjének nézeteit idézem, amelyek példát mutatnak egy lehetséges együttműködésre. A harmadikban összefoglalom az elmúlt 25 év néhány történet- és politikatudományi vitájának tanulságait. A negyedik részben

röviden körvonalazok egy területet, ahol lehetségesnek látom a két tudományterület közös munkálkodását.

Miért tartózkodik a politikatudomány a történelemtől?

Közhelynek tekinthető, hogy a politikatudós elsősorban a *jelen* elemzője. A külső szemlélő számára korántsem evidens, milyen előnyökkel járna, ha a politológusok bátrabban fordulnának a történelemhez, elemzéseikben gyakrabban vennének fel *történeti* nézőpontot, és módszereik között többször alkalmaznák a történeti komparatiztikát.²

A történelem általános megítélés szerint – és a politikatudományi *mainstream* szerint is – elsősorban a történészek vizsgálati terepe, ahol politológusnak nem sok keresnivalója van. Természetesen a képet máris árnyalhatjuk a következő kérdéssel: ha ez így van Nyugat-Európában vagy az Egyesült Államokban miért mozog annyi politikatudós történeti terepen? Netán észlelhető valamiféle elmozdulás a politikatudomány és a történettudomány közötti kapcsolatok megerősítésében? Okok sokaságával magyarázható, hogy a magyarnál lényegesen fejlettebb nyugat-európai régióban a szakmai szerepek között nincs olyan merev válaszfal, mint Magyarországon. A magyar helyzetre vonatkozó okok közül kettő biztosan fontos: 1. Maguk a politológusok sem nagyon ambicionálják, hogy a helyzet változzon;³ 2. A történészek olyan mércét alkalmaznak a politológusokkal szemben, amelyeknek azok az esetek nagy részében nem tudnak megfelelni.⁴

² Szűcs Zoltán Gábor, G. Fodor Gábor, Pócza Kálmán és még jó néhány magyar politikatudós írt ugyanakkor az elmúlt években fontos, történeti tárgyú monográfiákat és tanulmányokat. Majd még kitérek a politológusok történeti tárgyú munkáira is.

³ Ebben a politikatudósi szakmáról alkotott hagyományos megközelítésen túl szerepet játszhat az is, hogy a fiatalabb nemzedékek nagyon áttételesen viszonyulnak a történelmi múlthoz.

⁴ Ilyen mérce, hogy a politológusok – történelmi ügyekben – nem egyenrangúak, hiszen éppen az a fajta tudásuk hiányzik, ami történelmi ügyek megítéléséhez kell. Nevezzük ezt „ténytudásnak”, „levéltári tudásnak”. Ebből az egyetlen nézőpontból nézve szakmánk képviselőinek valóban nincs sok keres-

Jól látható módon egyik fél sem nagyon akar változtatni a dolgokon, miközben Nyugat-Európában „új szelek” fújnak, s a jelen-paradigmák mellett egyre több a „történelem vizsgatérésére” reflektáló történészi és politikatudományi mű.⁵ Magyarországon azonban még egyáltalán nem tartunk itt. Hogy mennyire ingoványos talajra lépünk, amikor a politológus történeti tárgyú munkálkodásáról beszélünk, hadd említsek egy politikatudós által írott, de történeti tárgyú szöveget. Schlett István a 2000-es évek elején készített dolgozatának témája: a magyar történelem szerepe a huszadik századi politikai gondolkodásban. Mindjárt a legelső mondata: „Kényes, többek érzékenységet érintő témáról lévén szó, az esetleges félreértések elkerülése végett mindenekelőtt nyomatékosítani szeretném, miről nem szól e tanulmány.”⁶ Meghökkenő módon háromszoros „mentegetőzéssel” kezd a szerző, hiszen „kényesnek”, „érzékenységet sértőnek” és „félreérthetőnek” nevezi az írásával előálló helyzetet, s ráadásul még azt is jelzi, hogy nem *igazán* történészi illetékességbe tartozó kérdésről ír.⁷

Felteszem, a szerző azért nevezi „kényesnek” a témát, mert politológusok nem szoktak Magyarországon ilyen tárgykörben megnyilatkozni. A „többek érzékenységet érintő” kitétel pedig mintha sejtelmesen arra utalna: egy ilyen határátlépés következményeiről a szerzőnek már voltak tapasztalatai. Magyarán: a történész szakma képviselői feltehetőleg rosszalják vállalkozását. De a harmadik „mentegetőzés” is fontos: Schlett azt írja, elemzése tárgya *nem* a történettudomány, „nem az izgat, hogy ki, hogyan, mikor írta meg Magyarország *igazi*” történetét, de

nivalójuk történelmi terepen. De ismét csak felmerül a kérdés: miért van ez másképpen Nyugat-Európában?

⁵ Sőt – hogy még tovább bonyolítsam – egyre több az olyan kutató, aki önmagában is egyesíti a két diszciplínát, vagy egyaránt merít a történet- és politikatudomány legfrissebb eredményeiből.

⁶ SCHLETT István: A magyar történelem a huszadik századi politikai gondolkodásban. *Századvég*, 2001. tavasz, 39–66.

⁷ Itt említem meg, hogy magam elég régóta működöm ezen a határterületen. Lásd CSIZMADIA Ervin: A magyar pártfejlődés történelmi perspektívában: új hipotézisek. *Politikatudományi Szemle*, 2009/4. 7–32.

arról sem kívánok elmélkedni, hogy hogyan kellene is azt megírni”.⁸

Önmagában is tanulságos, sőt szimbolikus, amikor egy vezető magyar politológus a 2000-es évek elején lényegében „elnézést kér” amiatt, hogy „belekontárkodik” a történészek dolgába (noha mégsem teszi, mert rögvest jelzi, nem történettudományi területen mozog). Ugyanakkor ez nagyon jól kifejezi a magyar tudományos hagyományt: a múlt vizsgálatában a történészeket kívül más nem illetékes (azaz Magyarország „igazi” történetének megírása elsődrendű történészi feladat). Rövidesen – számos nemzetközi példán – látni fogjuk, hogy történeti terepen egyáltalán nem csak a történészek mozognak, vagy – másfelől nézve –, a történészek „saját terepükön” mozoghatnak a politikatudomány *által* megtermékenyítve is. Ilyen jellegű, a múltat újszerű történettudományi és politikatudományi eszközökkel, netán a kettő kombinációjával birtokba vevő könyvek, tanulmányok sokasága jelenik meg Nyugat-Európában. Az 1960-as–1970-es években egyszer már nagy keletjük volt a történeti jellegű megközelítéseknek,⁹ s bűvópatakként később is jelen voltak. Ám tagadhatatlan, hogy tudományos relevanciájuk és népszerűségük nagymértékben csökkent az 1980-as évek végétől, amikor a kelet-közép-európai demokratizálás feladata került terítékre, s a történelem kutatásánál fontosabbnak tűnt az új demokráciák megalapozása.¹⁰

Manapság – ahogy mondtam – Nyugat-Európában újra (s nem csak bűvópatakként) jelen vannak a történelmi távlatú, hosszabb trendekre fókuszáló megközelítések, aminek az is a magyarázata, hogy az elmúlt évtizedekben a politikatudomány

⁸ SCHLETT István: I. m. 39.

⁹ Ezeket részletesen bemutatom: CSIZMADIA Ervin: Politikai fejlődés és pártfejlődés: egy történeti alapú irodalmi áttekintés. *Politikatudományi Szemle*, 2015/3. 129–151.

¹⁰ Az 1980-as évek közepétől kifermálódó tranzitológiai irodalom a maga „történelemellenességével” voltaképp felváltja az addig uralkodónak tekinthető történeti irányzatokat. CSIZMADIA Ervin: A tranzitológiának vége, felejtjük el? *Politikatudományi Szemle*, 2016/2. 135–153.

bebizonyította: komoly elméleti hozzájárulást tud adni a múlt feldolgozásához.¹¹

Magyarországon azonban nem egészen ez a helyzet. Ha arra a kérdésre keressük a választ, honnan származik az a vélekedés, hogy „a történelem kutatása a történészek *kizárólagos* felségterülete”, akkor – túlmenően a politológusok érdektelenségén és a történészek szakmájuk határait védő ellenállásán – azt mondhatjuk, itt legfőképpen a történettudomány feladatáról szóló uralkodó felfogás érvényesül. Ez, egyszerűen szólva, valami olyasmit jelent, hogy a múltat azért a történészeknek (és csakis nekik) kell vizsgálniuk, mert a történelem *eseményekből* és *tényekből* áll össze. Ha ebben a nagyon egyszerű megközelítésben nézzük, akkor valóban logikusnak látszik, hogy politológusnak nem lehet itt teendője, hiszen a politológust nem az események és a tények, hanem – valóban tudományos politológjáról beszélek – az elméletek, a modellek és a magyarázatok érdeklik.

A történészek által felkínált kapcsolódási pontok és az Amerikai Politikai Fejlődés iskolája

Csakhogy a valóságban mégsem ennyire evidens a két diszciplína merev elválasztása. Erről koronatanúnak tekinthető neves történészek tájékoztatnak minket. Természetesen nagyon sokfajta történész van, s most szándékosan azokat a történészeket idézem, akik vitatják a hagyományos történészi szereppel kapcsolatos vélekedéseket. Az első vélemény az, hogy a történész feladata a tények megismertetése.¹² Magunk is meglepődünk azonban, hány történész nem osztja vagy nem hagyományos módon osztja ezt a vélekedést. Mégsem szabad elfelejtenünk: az, hogy a történésznek a tények összegyűjtése a legfontosabb feladata, egy hosszú történelmi folyamat eredményeképpen elő-

¹¹ Ezekről lásd CSIZMADIA ERVIN: Politikai fejlődés és pártfejlődés... I. m.

¹² Logikailag ehhez szorosan kapcsolódik, hogy minél jobban megismerjük ma a történelmet, a „tényeket”, annál nagyobb esélyünk van arra, hogy többé ne kövessük el a korábbi hibákat, azaz: „tanuljunk” a történelemből.

álló *mainstream*-közvélekedés. Megalapozójának Thuküidészét tekintik, aki hosszú évszázadokra meghatározta a történetírás követendő normáit. Nem véletlen, hogy a történészsakmában olyannyira elterjedt a „Thuküidész tornya”¹³ kifejezés, ami mintha tartalmazna egy sokak által táplált reményt is az onnan való kitörésre. Egyébként ilyen kitörési kísérlet már a felvilágosodás korában is történt, amikor a korabeli történészek éppen a merev esemény- és tényközpontú történetírással próbáltak szakítani és a történettudományt a történetfilozófia felé közelíteni. Ekkor jönnek a „nagy ember” és a „véletlen” elméletek, amelyeket aztán a 19. század elejétől újra a hagyományosabb megközelítés vált fel, hogy aztán a történettudomány jó időre lecövekeljen Leopold Rankénél, aki máig hatóan erőteljesen lép fel a „tényellenes” filozófiatörténettel szemben. Arnold szerint a rankei minta ma is nagyon erős; sokak szemében az a történész, aki „a poros iratok gondos vizsgálója, pontos kérdések nyugodt és száraz elemzője, az objektív igazság elfogulatlan, szigorú őre”¹⁴

Természetesen az utókorban nagyon sok kritika hangzik el Rankének a tényközpontúságra és az események rekonstruálására épülő felfogásával szemben. A híres francia történész, Georges Duby például rámutat arra, hogy a történész fő dolga valóban a tények feltárása, de ez nem választható el a képzelettől. „A történész – írja – mindig választ a rendelkezésére álló nyomok közül, s eldönti, mi az, amit a felszínre hoz, s mi az, amit mellőz, így tehát hiábavaló vállalkozás minden nyomot életre kelteni.”¹⁵ J. H. Arnold szintén úgy látja, a forrásoknak van *hangjuk*, de nincs saját *akaratuk*, s csak azáltal kelnek életre, hogy a történész megszólaltatja őket. Arnold még azt is hozzáteszi: „a történész nem egyszerűen „beszámol a levéltárak anyagáról”. Ha így tenne, akkor feltehetően féligazságokat és

¹³ John. H. Arnold, neves történész szerint: „Thuküidész bezárta magát a politikatörténet tornyába, egyben mindannyiunkat is szeretne maga mellé zárni.” (John H. ARNOLD: *Történelem. Nagyon rövid bevezetés*. Corvina Kiadó, Budapest, 2005. 47.)

¹⁴ Uo. 68.

¹⁵ Georges DUBY: *Párbeszéd a történelemről*. Akadémiai, Budapest, 1993. 35., 38.

zavaros dolgokat ismételve, vagy kifejezetten hazugságokat tol-mácsolna”.¹⁶ Végül hivatkoznék a nemrégiben elhunyt, világhí-rű történészre, Eric Hobsbawmra, aki *A történelem „odacentrál”* című írásában „modellalkotó”, sőt „kirakós” történettudomány-ról beszél, amikor a történésznek csak egyik feladata a tények és információk egymáshoz illeszkedésének vizsgálata; legalább olyan fontos feladat annak vizsgálata is, hogy hogyan *kellene* illeszkedniük egymáshoz.¹⁷ Hobsbawm továbbá olyan kérdéseket is felvet, amelyek nem pusztán a történettudomány belső kérdései, hanem közelebb visznek minket a történettudomány és egyéb diszciplínák viszonyához. A közgazdaságtudományról például azt állítja, hogy „kormányát vesztett hajó”, ha „elszakad a történetírástól és a közgazdászoknak történeti látásmód nélkül nincs pontos elképzelésük arról, éppen merre is tart ez a hajó”.¹⁸

Már e néhány példából is látható, hogy az elmúlt évszázad-ban nagymértékű elmozdulás volt tapasztalható a „tényfeltáró” történettudomány ideája felől más történelemértelmezések felé. Ezek a változások persze nem pusztán abból adódnak, hogy az újabb és újabb történésznemzedékek felülvizsgálják saját szerepfelfogásukat, és nem feltétlenül tartják kielégítőnek a még oly precíz esemény- és ténytörténeti beszámolókat. A változásokat magyarázhatjuk a rokonszakmákkal való érintkezés termé-kenyítő hatásával is. Itt jön a képbe a politikatudomány szerepe, amely – ahogyan ezt, Amerika kapcsán, Dennis Kavanagh nagyon szépen kimutatja – 19. századi indulásakor egyáltalán nem állt távol a történettudománytól, s természetes módon fel-használta annak történeti kutatási módszereit. Julian Zelizer, még hangsúlyosabban, egyenesen a két diszciplína „közös ala-pító atyáiról” beszél, amivel mintha arra utalna, hogy a későbbi eltérő utak ellenére az összekötő gyökerek erősek.¹⁹

¹⁶ John H. ARNOLD: I. m. 93–94.

¹⁷ Az írás címében az „odacentrál” kifejezés a népet, a társadalmat, az alul lévőket jelenti. Hobsbawm velük kapcsolatban mondja, amit mond. HOBBSAWM, Eric: *A történelemről, a történetírásról*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2006. 236.

¹⁸ Uo. 123.

¹⁹ Dennis KAVANAGH: Why Political Science Needs History. *Political Studies*, 1991. szeptember. 479–495.; Juilian ZELIZER: Political History and Political

Ezek a közös gyökerek azonban nem akadályozzák meg az időnkénti éles konfliktusokat. Ilyennek tekinti Kavanagh és Zelizer is a politikatudomány két háború közötti önállósulásával létrejövő behaviorizmust, vagy a második világháború után a behaviorizmust tagadó *rational choice* irányzatot. Aztán az 1960-as évekre – főként a politikai fejlődés kutatása kapcsán – ismét közelebb kerül egymáshoz politika- és történettudomány, hogy aztán ismételt elhidegülés következzen be.²⁰

Ebben a dinamikusan változó, hol távolodó, hol közeledő viszonyban két olyan „integrációs pontot” látok, ahol a két diszciplína művelői termékenyen hatottak egymásra, s ebből új együttműködés született. A történettudományban ez a *New Political History*, a politikatudományban az *American Political Development (APD)* irányzata.²¹

Ami az előbbit illeti: Zelizer világossá teszi, hogy az 1990-es években a *New Political History* szinte „megváltásként” jött a fiatalabb történészek számára, akik egészen addig rosszkedvűek voltak, és a történész szakmán belül marginálisnak érezték magukat. Az 1990-es években szerveződő új kutatási irányzatban azonban ne csak azt vegyük észre, hogy néhány történész enyhíteni próbálja „Thuküdidész várának” bezártságát. Ez nem pusztán egy olyan irányzat, amely a „kicsit kevesebb eseménytörténet” jegyében fogant. Sokkal inkább úgy jellemezhetjük, mint egészen újfajta orientációt, amelyben a történettudomány és a politikatudomány fontos felfedezéseinek integrálása a cél. De ahhoz, hogy ez a változás bekövetkezzék, lennie kellett egy ilyen, a diszciplínák határát átlépni kívánó kutatói igénynek.²² Az igény felkeltésében fontos szerepet játszott az irányzat egyik alapítója, Morton Keller, aki egyetemi stúdiumain már jóval

Science: Together Again? *The Journal of Policy History*, 2004. április. 126–136.

²⁰ Dennis KAVANAGH: I. m. 480–481.; Julian ZELIZER: I. m. 126–136.

²¹ A *New Political History*ről lásd Julian ZELIZER: *Governing America: The Revival of Political History*. Princeton University Press, 2012. – E könyv I. részének 3. fejezete azt a címet kapta: *Történelem és politikatudomány: újra együtt?* Az 5. pedig ezt: *Mit tanulhat a politikatudomány az „új politikátörténettől”?* Az *American Political Development* irányzatról bővebben lásd CSIZMADIA Ervin: *Politikai fejlődés és pártfejlődés... I. m.*

²² Julian ZELIZER: What Political Science Can Learn from the *New Political History*. *Annual Reviews of Political Science*, 2010/13. 26–36.

korábban bevezette a *polity* centrikus megközelítést, azaz a politikatudomány egyik kulcskategóriáját alkalmazta az amerikai történelem történeti alapú vizsgálatában. Keller számos ilyen tárgyú publikációjából kiemelkedik 2007-es: *America's Three Regimes. A New Political History* című munkája (Keller, 2007), amely ránézésre sem hagyományos politikatörténeti mű: a szerző nem iktatja ki teljesen a politikatörténeti jelleget, ám alárendeli azt egy világos elméleti rendező elvnek. A szerző a *polity* három nagy korszakának bemutatásán vezeti végig az olvasót, s jut el a kezdetektől napjainkig.²³

Mindemellett Zelizer azt is kimutatja, hogy az 1990-es években más nagyszabású áttörések is bekövetkeznek a *New Political History* irányzat keretében. Ilyen például az *ideológia-kutatás*. Ez konkrétan Alan Brinkley korszaknyitó cikkéhez köthető: amelyben a szerző ebben az 1930-as évek óta tartó „liberális konszenzust” megtörve felfedezi az amerikai konzervativizmus szerepét. A liberális konszenzus elmélete lényegében a 30-as évek óta arra épült, hogy az ideológiák nem egyforma hatást gyakorolnak az amerikai politikában, s a konzervativizmus marginális irányzat. Ettől a „korszakos” cikktől számítva Zelizer azt a reneszánszt, amikor a konzervativizmus kutatása újult erővel indul meg a történészek között.²⁴

Ami a másodikat illeti: az *American Political Development* (APD) irányzat a politikatudomány felől formálódik ki, és ehhez kezdettől kapcsolódik egy (máig létező) politikatudományi

²³ SCHLETT István: I. m.; Julian ZELIZER: Morton Keller. *Journal of Policy History*, 2010. január. 95–109.

²⁴ Julian ZELIZER: What Political Science Can Learn... I. m. 28.; Alan BRINKLEY: The Problem of American Conservatism. *The American Historical Review*, 1994. április. 409–429. – A több évtizeden keresztül működő ideológiai konszenzus persze nem csak Amerikában jellemző. Nagy-Britanniában például az 1970-es évek közepéig létezik az ún. jóléti konszenzus, s éppen ezt akarta megtörni a Thatcher-kormány 1979-től kezdődően. Lásd Richard COCKETT: *Thinking the Unthinkable. Think-tanks and the Economic Counter-Revolution, 1931–1983*. Harper Collins, London, 1984; CSIZMADIA Ervin: Pártok és agytrösztök. *Think-tank szervezetek Nyugat-Európában és Magyarországon. Politikatudományi Szemle*, 1998/4. 5–29. – Ezen túl is elmondhatjuk: minden nagyobb politikai átalakítási kísérlet sikeréhez nagyban hozzájárul, ha van egy elméleti-eszmei háttere.

folyóirat (*Studies in American Political Development*) is. A folyóirat indulásakor jelent meg Stephen Skowronek könyve a 19. századi amerikai állam szerepének újraértékeléséről. Ebben a szerző azt vizsgálja, miért nem felelnek meg a valóságnak azok a nézetek, amelyek szerint az állam egészen a 19. század végéig (a „progresszív éráig”) nem vállalt komolyabb irányító szerepet.²⁵ Zelizer – a könyv 20 éves megjelenésére írott jubileumi tanulmányában – nemcsak részletesen recenzálta a könyvet, de Skowronek életútját is bemutatta az intézmény mint szempont felfedezéséig és alkalmazásáig az amerikai politikai fejlődésre.²⁶

Az 1990-es évektől tehát megindult egy újraorientálódás mind a politika-, mind a történettudományon belül. Kavanagh meg is nevezett néhány ilyen, mindkét diszciplína által művelt további területet, mint például a szavazói magatartás történeti változásának kutatását, a jobboldali extrémizmusnak, vagy a politikai fejlődés és az államépítés összefüggéseinek vizsgálatát.²⁷

Miközben ezek az irányzatok az Egyesült Államokban hosszabb ideje teljesen legitimek, Magyarországon alig mutatható ki a hatásuk. Ha vannak is sporadikus törekvések, áttörés nem történt sem a politikatudomány saját történeti szemléletének megalapozásában, sem a két diszciplína közötti termékeny együttműködés kialakításában. Ennek, ismétlem, három oka van: egyrészt ezek az amerikai minták itthon túl távoliak, s nem nagyon illeszkednek a hazai hagyományokba; másrészt itt a „puha diktatúrákat” kellett átvezetni a demokráciába, s ez jelen-fókuszú szemléletet követelt meg a múlt diszciplináris vizsgálatával szemben; harmadrészt Magyarországon a történész és a politikatudós szakmája nagyon tartózkodóan viszonyul mind egymáshoz, mind a diszciplínán belüli jelentősebb újításokhoz.

²⁵ Stephen SKOWRONEK: *Building a New American State. The Expansion of National Administrative Capacities, 1877–1920*. Cambridge University Press, 1982.

²⁶ Julian ZELIZER: *Stephen Skowronek’s Building a New American State and the Origins of American Political Development*. *Social Science History*, Fall, 2003. 425–441.

²⁷ Dennis KAVANAGH: *Why Political Science Needs History*. I. m.

A hazai történész- és politológusviták néhány tanulsága

Átnézve az elmúlt 25 évben folyt történészi és politikatudósi vitákat,²⁸ az a kép erősödik meg bennem, hogy bár a tudósok – például az európai sztenderdek hazai érvényesülését tekintve – igen kritikusak szakmájuk állapotát illetően, ám kevésbé érzékenyek annak az együttműködésnek a hiányára, amelyről az imént Amerika kapcsán beszéltem.

A hazai történészek egy része már a rendszerváltás utáni első évtizedben, Ranke nyomán, a ténycentrikus és „objektivista” történettudomány hazai dominanciájáról beszélt.²⁹ Mások rámutattak, hogy mindez nem véletlen: a hagyományos politika-történet-írás újraéledése és az új demokratikus politikai rendszer kiépítése között összefüggés van. Másfelől az is tény, hogy a hagyományos történetírás vetélytársaként fellépni kívánó társadalomtörténeti irányzat nem produkált fogyasztható műveket, illetve az 1990-es évekre egyszerűen kifulladt az ilyen törekvés.³⁰ A kép azóta nyilván árnyaltabb lett, hiszen színvonalas társadalomtörténeti folyóiratok (*Aetas*, *Korall*, *Metszetek*) jöttek létre, teret adva az elsősorban nem hagyományos történetírást művelő fiatalabb történésznemzedékeknek. Az *Aetas* 2009. évi 3. számában például nagyon érdekes vita zajlott a politika társadalomtörténetéről, amelyben neves történészek (Gyáni Gábor, Kövér György, Sipos Balázs és mások) fejtették ki véleményüket.

²⁸ A továbbiak kapcsán fontosnak tartom leszögezni: nem törekszem teljeségre, amikor az alábbiakban műveket emelek ki. Nem célom, hogy számba vegyem a hazai politika- és a történettudomány teljes termését. Ezzel együtt számos szerzőt, könyvet és tanulmányt említek meg a bemutatott vitákon túl is, amelyek – bizonyos értelemben – akár gyengíthetik is a cikk fő állítását. Ám véleményem szerint a két diszciplína szemléletmódjának „keveredése” még mindig nem jutott túl egy bizonyos kezdeti szinten.

²⁹ GYÁNI Gábor: Történetírásunk az évezred fordulóján. *Századvég*, 2000. ősz, 117–118.

³⁰ BENDA Gyula: A társadalomtörténet-írás helyzete és perspektívái. *Századvég*, 1997. tavasz, 36–39.; KÖVÉR György: Milyenek vagyunk? A Hajnal István Kör-Társadalomtörténeti Egyesület – tíz év múltán. *Századvég*, 1997. tavasz, 43–54.

A történelemszakma saját állapotáról, önreflexiók kapacitásáról szóló viták mellett rengeteg figyelemre méltó monográfia és tanulmány is napvilágot látott az elmúlt években. Ezek elemzése persze nem céлом, csupán utalok rájuk. E művek közös eleme, hogy szerzőik már megpróbálják ötvözni a történettudomány és a politikatudomány eredményeit. Csak néhány példa e megállapítás alátámasztására. Cieger András például az elmúlt években számos munkájában igyekezett tisztázni a politika- és a történettudomány közötti határvonalakat, illetve érvényesíteni egy erőteljesebb politikatudományi affinitást.³¹ Igazán erős és izmos a választáskutatás hazai történetünkben.³² Ugyancsak rengeteg alapmunka született az egyes politikai rendszerek jellegének, természetének, társadalmi és/vagy pártviszonyainak leírására.³³ Nagyon markáns Magyarországon az eszmetörténeti vonal (Dénes Iván Zoltán, Balog Iván, Trencsényi Balázs, Pók Attila és még sokan mások), és ugyancsak nagyon fontosak a Magyarország nemzetközi beágyazódását tárgyaló munkák (Gyarmati György, Rainer M. János, Kalmár Melinda, Stefano Bottoni és mások kutatásai).

A fenti kiváló munkákból a korábbinál sokkal többet meg tudunk a Magyarországon forgalomban lévő politikai eszmék-

³¹ CIEGER András: *A politikai korrupció a Monarchia Magyarországnán. 1867–1918.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2011; CIEGER András: *A magyar alkotmányosság mítoszai és tradíciói.* BUKSZ, 2012/3–4. 193–198.

³² HUBAI László: *Magyarország XX. századi választási atlasza. 1920–2000.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2001; HUBAI László–FÖLDES György (szerk.): *Parlamenti választások Magyarországon 1920–2010.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2010; IGNÁCZ Károly: *Budapest választ. Parlamenti és törvényhatósági választások a fővárosban, 1920–1945.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2013.

³³ ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században.* 4. javított és bővített kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2010; TURBUCZ Dávid: *A politikai rendszer jellege a Horthy-korszak első tíz évében.* *Múltunk*, 2007/4. 228–254.; SIPOS Balázs: *A Horthy-korszak politikai rendszere.* In: VIDA István (főszerk.): *Magyarországi politikai pártok lexikona, 1846–2010.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2011; BÓDY Zsombor: *Parlamentarizmus a parlament falain kívül. Észrevételek a magyar parlamentarizmus társadalmi beágyazottságával kapcsolatban a XX. század első felében.* *Politikatudományi Szemle*, 2014/2. 33–58.; SIPOS Balázs: *Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban.* Argumentum Kiadó, Budapest, 2011; PAKSA Rudolf: *A magyar szélsőjobboldal története.* Jaffa Kiadó, Budapest, 2012; UNGVÁRY Krisztián: *A Horthy-rendszer mérlege.* Jelenkor Kiadó, Pécs, 2013.

ról, a politikai korrupció történetéről, a politikai rendszerekről, a pártokról, a társadalmi háttérről, Magyarország nemzetközi beágyazottságáról és még nagyon sok minden másról. Ez a *történeti* tudás azonban nem ugyanaz, mint az általam kívánatosnak tartott és szorgalmazott *történeti politikatudományi tudás*.

De a politikatudomány – úgy általában – egyelőre nem igazán nyit a történelem felé. Meggyőződhetünk erről, ha végigtekintünk a politikatudomány önreflexiós vitáin.³⁴ Azt kell megállapítanom, hogy – a történetíráshoz hasonlóan – itt is megmutatkozik egy erős önkritikai hajlam (különösen azt illetően, hogy a magyar politikatudomány nem eléggé tart lépést a nemzetközi sztenderdekkel); ennél előbbre nem nagyon jutottunk, különösen a politikatudomány történeti újraalapozásában. Azt ugyan mindjárt az első, 1993–1994-es vitában megállapítja Bihari Mihály, hogy a négy szerinte körvonalazódó hazai irányzat közül az egyik *történeti*,³⁵ de ő és mások is elismerik: ezek az irányzatkezdemények nyugat-európai értelemben nem állnak össze iskolákká, paradigmákká.³⁶ Bihari egyébként az 1990-es évek elején optimista volt a jövőt illetően: szerinte még

³⁴ Az elsőt 1993–1994-ben, a másodikat 1999–2001-ben folytattuk a *Politikatudományi Szemlé*ben, a harmadiknak pedig 2010-ben a *Századvég* című folyóirat adott otthont. Emellett a kollégák számos önálló publikációban is foglalkoztak szakmánk állapotával. (Lásd például: LÁNCZI András: *Demokrácia és politikatudomány*. Aula Kiadó, Budapest, 2000.) Tágan értelmezve KÖRÖSÉNYI Andrásnak A magyar politikai gondolkodás főárama (1989–1995) című művét (*Századvég*, 1996. ősz, 80–107.), azt a magyar politikatudomány látéletének tekinthetjük. A vitákban egyébként magam is részt vettem, hozzászóltam. Mind 1993-ban, mind 2010-ben a „történeti politikatudomány” szükségessége mellett igyekeztem érvelni. (Lásd CSIZMADIA Ervin: Magyar politikatudomány – múlt nélküli jelen? *Politikatudományi Szemle*, 1993/2. 152–157.; CSIZMADIA Ervin: Politika történelmi dimenzióból. *Századvég*, 2010. tél, 127–135.)

³⁵ BIHARI Mihály: Mérlegen a politikatudomány. *Politikatudományi Szemle*, 1993/1. 117.

³⁶ Bihari négyes felosztásában például van rendszerelméleti (ide önmagát és Pokol Bélát sorolja); empirikus szociológiai (Kulcsár Kálmán, Kéri László, Boros László, Gázsó Ferenc, Stumpf István); intézményes (Szabó Máté, Körösenyi András, Bozóki András); és történeti (Schlett István, Gombár Csaba, Kiss J. László) irányzat.

csak a professzionalizáció korszakát éltük,³⁷ s még nem volt elég idő az egymástól markánsan elkülönülő iskolák létrejöttéhez. De ezek – a magyar demokrácia kifejlődésével párhuzamosan – létre fognak jönni.³⁸

Biharinak ez a véleménye harmonizál az átmenet utáni konszolidáció fentebb bemutatott uralkodó paradigmájával, amely a nagypolitikában – ha nem is túl sokáig – egyenes vonalú fejlődést és konszolidációt várt. Sok politológus számára ez a fajta konszolidáció a politikatudomány területén is megvalósíthatónak látszott. Ezt a „rendszer tudomány”-összefüggést boncolgatja kicsit később, a *Századvég* című folyóiratban megjelenő áttekintésében Lánczi András is. Ugyanakkor nála korántsem a demokrácia konszolidálódásáról, hanem *beágyazódásáról* van szó: „A magyar politikatudomány sorsa nagyban attól függ, hogy a magyar demokrácia intézményrendszere beágyazódik-e a magyar társadalomba.”³⁹

Ha pedig konszolidáció és beágyazódás nem ugyanazt jelent, akkor – ha áttételesen is – magyarázatot kapunk arra: Magyarországon miért jelent *nehézséget* a nyugat-európai kollégák számára természetes összehasonlító és történelmi szemléletmód meghonosítása? 1993-as vitához szólásában Lánczi Theodore Lowit idézi: „Minden rezsím önmagával összhangban lévő politikát alakít ki, ezért minden rezsím önmagával összhangban lévő politikatudományt alakít ki.” S később: „Az amerikai politikatudomány fejlődését az amerikai alkotmány liberális alapelveinek a gyakorlati értelmezése és feltétlen elfogadása tette lehetővé.”⁴⁰ Itt tehát a rendszer szükségletei a meghatározóak, amelyeknek erejét az adja, hogy az *alapítás* jól kö-

³⁷ Pokol Béla viszont épp ellenkezőleg: a professzionalizáció elmaradásáról beszél. Szerinte ennek hátterében a túlzott értelmiségi intézményesedés áll, ami másként szólva azt jelenti: a politológus először értelmiségi és csak utána politológus. Biharival szemben pesszimista: egy rendszeres politikatudomány kialakulásától távolabb vagyunk, mint bármikor. Vö. POKOL Béla: Professzionalizálódás, értelmiség és politika. *Politikatudományi Szemle*, 1993/2. 140.

³⁸ BIHARI Mihály: I. m. 115., 117.

³⁹ LÁNCZI András: I. m. 156.

⁴⁰ LÁNCZI András: A politikatudomány állapotáról. *Politikatudományi Szemle*, 1993/2. 141., 145.

rülhatárolható aktusához kötődnek. De mi a helyzet egy olyan országban, ahol nincsenek ilyen világos alapító aktusok, sőt ahol a történelemben rengeteg megszakítottság és újrakezdés történt? Itt vajon milyen módon teremthető meg az önmagával összhangban levő rendszer és politikatudomány? Vajon itt nem az-e a helyzet, hogy a politikatudománynak az *éppen aktuális* szükségletekhez kell alkalmazkodnia? S a *jelen-centrikus* politikatudományi gondolkodás nem maga is rendszerjellegzetesség-e, s épp ebből adódóan értelmetlen, ha *történeti* szemléleti fordulatot várunk?

Nyilvánvalóan értelmezhetjük így is a helyzetet. Mert, ha egy adott ország *saját* hagyománya nem elég stabil, akkor rászorul a *külső* mintákra. Amerika nem szorult rá, mert viszonylag rövid időn belül kialakult az a *saját* készlet, amelyet a politikatudomány magáévá tehetett és továbbfejleszthetett. Magyarországon is volt persze politikatudomány 1990 és 1945 előtt is. Ám – nem logikátlan módon – mind az 1990 előttivel, mind az 1945 előttivel rendkívül ambivalens viszonyban áll a mai politológusok többsége. Az előbbivel azért, mert túl *ideologikus*,⁴¹ az utóbbival azért, mert bár kétségkívül tradíció, de *nem folytatható*.⁴²

A röviden említett viták mentén két alapkérdésre kell válaszolni: 1. Milyen összefüggés van az adott rendszer és annak politikatudománya között, s e keretek között mekkora a politikatudomány mozgásterét? 2. Lehet-e mégis tágítani ezeken a kereteken, megalapozva egy történeti szemléletmódú újraorientálódást?

Ezekre a kérdésekre a 2010-es újabb politológus-vita sem ad megnyugtató választ, hiszen a résztvevők jórészt a korábbi önkritikus elemeket fogalmazzák újra: a politikatudomány „teo-

⁴¹ Láncki írja: Magyarországon a szocializmus nem járatódott le igazán. Ezért a politikatudományon belül az ideologikus álláspontok továbbélnek. LÁNCKI András: *Demokrácia és politikatudomány*. I. m. 158.

⁴² Schlett írja: „Az 1970-es, 1980-as években újrainduló politikatudomány a maga nyelvezetét, tematikáját, problémáit nem a korábbi politikatudományt folytatva, vagy azzal konfrontálva alakította ki, hanem a 20. századi nyugati politológia új irányzataitól nyerve inspirációt, a történelmi materializmussal és a tudományos szocializmussal szemben fogalmazta meg pozícióját.” SCHLETT István: *Magyar politológia – tudomány és publicisztika. Politikatudományi Szemle*, 1994/1–2. 110.

retikus mélyrepülésben” van;⁴³ nem felel meg az európai szten-derdeknek (Arató Krisztina, Ágh Attila, Tóka Gábor). Enyedi Zsolt a megértőbb álláspontot képviseli: az elmúlt két évtizedben izmosodott, s ennél többet nemigen lehet elvárni.⁴⁴ A második kérdésre viszont – Greskovits Béla részéről – elhangzott egy messzemenően elgondolkodtató hozzászólás. A szerző ugyan „jellegtelennek és jelentéktelennek” tartja a magyar politikatudomány legtöbb produktumát, de nem áll meg ezen a ponton, hanem „kiutat” is mutat: megnézi azt is, hogyan lehetne ezen változtatni, illetve hogyan tették magukat versenyképesé más, Magyarországhoz hasonló méretű kis országok. Greskovits szerint ehhez elsősorban „színvonalas márkatermékek” kellene. Az észak-európai kis országok társadalomtudománya például régóta ilyeneket produkál a skandináv jóléti állam kutatásában; a svájci politológusok „világszabadalma” a közvetlen demokrácia; az osztrákoké a pártpolitikai intézmények felosztása; a hollandoké a neokorporativizmus és a „consociational democracy”. „Ezzel szemben az, hogy mi lehetne a magyar politológia nemzetközileg is érdeklődésre számot tartó „nagy története”, egyelőre még körvonalakban sem nagyon látszik.”⁴⁵

A szerző jó irányban indult el. Magam is úgy gondolom, ma már nem elég a nemzetközi szten-derdek figyelembevételével megírni egy tudományos közleményt, s az sem, ha ezeket olykor konferenciákon képviseljük. Ma már ennél talán lényegesebb kérdés, hogy a magyar politikát el tudjuk-e helyezni egy összehasonlító keretrendszerben, és meg tudjuk-e először érteni, majd pedig szélesebb közönség számára értetni, hogy a magyar politikát lehetetlen nagyobb érdeklődésre számot tartóan elemezni tudományterületünk történeti újrapozicionálása nélkül. Greskovits kérdése az enyém is: „Mi magyarázza, hogy egyelőre általában véve is adósak vagyunk a diszciplína tágan értelme-

⁴³ KÖRÖSENYI András: Intézményesülés után. *Századvég*, 2010. tél, 33.

⁴⁴ ENYEDI Zsolt: Nemes és nemtelen motívumok. *Századvég*, 2010. tél, 27.

⁴⁵ GRESKOVITS Béla: Jellegtenség és jelentéktelenség. *Századvég*, 2010. tél, 159.

zett hagyományainak újrafelfedezésével, újragondolásával és a mai tudásunkkal való termékeny integrálásával?⁴⁶

S erre a változásra azért van szükségünk, amit Michael Oakeshott mond: „A múlt a jelen világ meghatározott módon történő értelmezésének következménye.”⁴⁷ A jelen világot pedig nem lehet az eddigi, jórészt az átmenet időszakában keletkezett paradigmából értelmezni. Új jelenértelmezéshez pedig új múltértelmezés szükségeltetik, amelynek keretében egészen új megközelítésben kell ránéznünk régóta tudni vélt dolgokra és összefüggésekre.

Politikatudomány történeti terepen: a megindult kutatások és egy javaslat

Ahogy korábban láttuk, a magyar politikatudomány meglehetősen tartózkodó régebbi korok vizsgálatában. Ugyanakkor örömmel említem meg, hogy az a bizonytalankodás, ami az 1990-es, sőt valamennyire még a 2000-es évtizedet is jellemezte, mára nagymértékben oldódóban van. Természetesen nincs módom itt arra, hogy valamennyi, az utóbbi időben megvalósuló történeti-politikatudományi kutatást akár csak megemlítsen. A teljesség igénye nélkül azonban kiemelem az elitkutatásokat,⁴⁸ a politikai gondolkodás történetiségére vonatkozó kutatásokat,⁴⁹ az összehasonlító alkotmánytörténetre vonatkozó kutatásokat,⁵⁰

⁴⁶ Uo. 159–160.

⁴⁷ Michael OAKESHOTT: A történelmi tevékenység. In: *Politikai racionalizmus. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2001. 242.*

⁴⁸ Lásd erről ILONSKI Gabriella: Számít-e az elit folytonossága? *Politikatudományi Szemle*, 2003/4. 109–124.; Uő: *Képviselők és képviselőlet Magyarországon a 19. és 20. században*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009; Uő (szerk.): *Szakértők és pártemberek. Kormányzati elit Magyarországon 1848–2010*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2011; ILONSKI Gabriella–KURTÁN Sándor: A magyar parlamenti elitek: demokratizálás és elitváltás. *Politikatudományi Szemle*, 1999/4. 49–80.

⁴⁹ Lásd G. FODOR Gábor–SCHLETT István: *Lú-e vagy szobor? Tanulmányok tudományról, politikáról, politikatudományról*. Századvég Kiadó, Budapest, 2006.

⁵⁰ PÓCZA Kálmán: A kormányzás angol mintája. *Politikatudományi Szemle*, 2013/1. 47–67.

vagy a parlamentarizmusra, illetve a kormányzásra vonatkozó munkákat.⁵¹

Nemigen tudok azonban olyan munkát említeni, amely az elmúlt 100–150 évre vonatkozóan egységes, a hagyományos történetírásától elszakadó politikatudományi narratívát vonultatna fel. Ilyen összegző tanulmányok felé célszerű lenne az eddigieknél nagyobb lépéseket tennünk. Itt csak egyetlen területen vetem fel egy ilyen jellegű, átfogóbb narrativa kialakításának lehetőségét, s ez a *pártpolitika*.

Az ilyen jellegű összegzés szempontjából fő érvem az, hogy az 1990 utáni magyar pártrendszer fejlődése bebizonyítani látszik: a magyar pártfejlődés korábbi hagyományai ebben a vonatkozásban (is) hasznosíthatóak lehetnek. Természetesen az elmúlt évtizedekben számos fontos feldolgozás készült a régi (dualizmus kori és két világháború közötti) magyar pártok karakteréről és a sajátos, váltógazdálkodás nélküli magyar egy pártrendszerről.⁵² A téma kutatását azért is jó lenne ma újraindítani, mert az elmúlt évek aktuálpolitikájában látványosan visszatérni látszanak a régebbi és meghaladottnak vélt pártminták. Nem megyek bele most annak a nagyon komoly kérdésnek a taglalásába, hogy össze lehet-e hasonlítani egymással nagyon is különböző korokat. Felületes ránézésre úgy tűnhet, hogy a kiegészítés ötven, a Horthy-korszak huszonöt, a Kádár-rendszer harmincnégy és a rendszerváltás utáni korszak huszonhat éve nagyon is különböző periódusok, amelyeket csak mesterkéltén lehet közös nevezőre hozni. Valójában azonban mégis azt látjuk, hogy a pártpolitikában „visszatérnek” korábban alkalmazott módszerek, illetve előállnak korábban (és tartósan) működő struktúrák. Mint például napjaink kormánypártjának „túlnövekedése” és az ellenzék szétaprózottsága, akárcsak elődeiké egykoron.

⁵¹ PESTI Sándor: Parlament és parlamentarizmus Magyarországon. *Politikatudományi Szemle*, 2001/4. 57–76.; Uő: Parlament és parlamentarizmus Magyarországon. II. *Politikatudományi Szemle*, 2002/1–2. 263–298.; SZENTE Zoltán: *Kormányzás a dualizmus korában*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 2011.

⁵² Itt főképpen az egyes pártokról írott monográfiákra gondolok.

A hazai történettudomány az elmúlt évtizedekben sokat írt arról, hogy a korábbi, nem demokratikus rendszerekben Magyarországon leválthatatlan kormánypártok működtek. 1990 után kevésbé jutott eszünkbe, hogy ez a jelenség demokratikus körülmények között is megismétlődhet. Márpedig ez bekövetkezett: a mai kormánypárt 2010-ben és 2014-ben is a magyar történelem számos választási többségéhez hasonló két-harmados arányban nyerte meg a választásokat. Így már csak ezért is adja magát, hogy – túllépve a korábbi korszakokra fixált szemléleten – a mai és a régebbi jelenségeket *összekapcsoljuk*, és feltegyük azt a kérdést: hogy vajon hogyan történhetett ez meg?

Egészen biztosan nem kielégítő az a válasz, hogy mert az 1990-ben meginduló plurális demokráciát 2010 után leépítették. Ez a megközelítés ugyanis a végeredményt teszi meg oknak, holott éppen fordított a helyzet: az, hogy napjainkban újra kétharmados (vagy azt megközelítő) kormánytöbbség van, mélyebb okokkal magyarázható.

Ezen okok közül csupán egyet említek itt meg, s úgy gondolom, hogy a téma körül kialakítható egy történész–politikatudós kapcsolatfelvétel. Ez pedig az a kérdés – a 19. század második felétől nagymértékben vitakérdés –, hogy vajon a „túlnövekedő” kormánypárt nem önmagában is a parlamentarizmus *korlátozottságának* eredménye-e. A dualizmus korában a témáról igen komoly viták folytak, s nem mondhatjuk, hogy azoknak, akik szerint Magyarországon *nincs* igazi parlamentarizmus, ne lettek volna nagyon is komoly érvei.⁵³ Természetesen a „tiszta” parlamentarizmus magyarországi érvényesülésének is voltak szószólói.⁵⁴ S hogy ez a probléma mennyire nem csak az én kérdésem, arra jó példa, hogy a politikatudomány is felfigyelt rá.⁵⁵

A Fidesz túlnövekedése ugyanis – hasonlóképpen a korábbi időszakok túlnövekedéseéhez – azt mutatja, hogy az 1990 után

⁵³ Lásd például KUN József: *Parlamentarizmus és magyar parlamentarizmus. Jogállam*, 1909/8. 561–586.; LÁNYI Bertalan: *A Fejérváry-kormány. Kormányzatpolitikai és alkotmányjogi megvilágításban*. Budapest, 1909.

⁵⁴ DEÁK Albert: *Parlamentari kormányrendszer Magyarországon*. I–II. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1912.

⁵⁵ Lásd Pócza Kálmán: I. m.

kiépülő liberális demokráciában sem sikerült olyan konzolidált intézményes szerkezetet kialakítani, amely „elháríthatta” volna egy ilyen kolosszálissá növekvő kormánypárt kialakulásának esélyét. Azok a védelmi mechanizmusok, amelyeket a rendszerváltó elit, úgymond, beépített, túlságosan intézményiek voltak, és csak addig adtak hathatós védelmet, amíg a magyar demokrácia nem került határhelyzetbe, azaz, amíg (a 2000-es évek közepén) nem került előtérbe a rendszerváltás „továbbfejlesztésének” kérdése.⁵⁶ Történészek és politikatudósok számára közös és új vizsgálódási terep lehet tehát, hogy feltárjuk: a magyarországi „rendszerváltott” rendszerek mikor és miért fulladnak ki egy idő után, mikor és miért tűzik zászlajukra a rendszerváltáson belüli rendszerváltás programját, s mindezek az igények és szándékok hogyan erősítik meg a mindenkori kormánypártokat, amelyek a stabilitás *egyetlen* tényezőjeként határozzák meg önmagukat.

Arról már nem is beszélek, hogy a pártrendszeren belül a másik pólus kutatása, tehát az ellenzéki paletta elméleti és empirikus vizsgálata is új szemléletet követel, és lehetőséget teremt arra, hogy a mai fejleményeket egy hosszabb történeti folyamat keretében elemezzük. Világos ugyanis, hogy nem pusztán csak a *nagy kormánypárt* fenoménje ismétlődik, hanem a *kicsi és szétagolt ellenzéki* is. Itt ugyancsak fontos kérdéseket kell feltennünk: a demokratikus rendszer hogyan juthat olyan állapotba, amikor felborul a kormány- és az ellenzéki oldal egyensúlya, s az ellenzék „visszazuhan” egy ahhoz hasonló atomizált állapotba, amelyben a régebbi magyar rendszerek ellenzékei voltak? Véletlen hasonlóság ez? Netán felületi? Vagy mélyebb magyarázó elveket kell keresnünk (ahogyan én gondolom)?

⁵⁶ A rendszer „továbbfejlesztése” kifejezés ismert a dualizmus korából, akkor ezt a mérsékelt ellenzék képviselte leginkább. Lásd például APPONYI Albert: *Emlékirataim. Ötven év. Ifjúkorom. Huszonöt év ellenzékben*. Pantheon Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1922. – A Horthy-korszakban ugyancsak előtérbe kerül a fogalom, s Bibó is megállapítja híres írásában, hogy a Horthy-rendszert sem lehetett „továbbfejlesztteni”. Lásd BIBÓ István: *Eltorzult magyar alkat – zsákutcas magyar történelem*. In: *Uő: Válogatott tanulmányok, 1945–1949*. Magvető Kiadó, Budapest, 1986. II. k. 599.

S mindezek nyomán előáll a zavarba ejtő következtetés: lehet, hogy messze nem vehetjük lezártnak vagy megoldottnak a magyar parlamentarizmus kérdését? Lehet, hogy a 19. század második felében meginduló, majd 1945 után szunnyadó parlamentarizmus vitát újra meg kell nyitnunk? Számomra egyébként nem kétséges, hogy így kell tennünk, már csak azért is, mert a mai kormánypárt a saját identitását (mint azt az általa elfogadott alaptörvényben megfogalmazza) az 1944. március 19-e *előtti* állapot rekonstruálásához köti. Ez persze nem azt jelenti, hogy magát a Horthy-rendszert szeretné helyreállítani, azt azonban igen, hogy számos kérdésben olyasmiket gondol, amiket az 1990-ben kezdődő nyugatos átmenet utáni másfél évtizedben elképzelni sem tudtunk.

Természetesen a jelenhez kötődő kérdés ma is az, hogy a magyar politikai fejlődésben meghatározónak tekinthető politikai *stabilitást* milyen pártrendszer tud garantálni: az egyensúlyra épülő sokpártrendszer, vagy egy egyensúlytalan kvázi-egypártrendszer? Ez igazán komoly és mélyen elemzendő kérdés, és szerintem itt a két szakmának közös teendői lehetnek.

Egyre inkább célszerű lenne, ha a pártkutatás az aktuális trendek elemzésén túl a hosszabb történeti trendek mai „meghosszabbodására” is figyelne. E trendek elemzése pedig megteremtheti az együttműködést a politikatudomány és a történettudomány között. A magyar politikatörténet újrafelfedezése immár halaszthatatlan *politikatudományi* kihívás is, máskülönben a jelenlegi pártviszonyokat nem tudjuk kellő érzékenységgel elemezni.

Konklúzió

Arra jutottam, hogy hazánkban mind a történet-, mind pedig a politikatudomány elmozdulni látszik a merev elkülönültség állapota felől az alkalmankénti szorosabb együttműködés felé. Vagy, ha még idáig nem is jut el: jó néhány önálló munka van, amely a másik diszciplína modern kutatási eredményeit érvényesíti.

Megemlítettem, hogy a Nyugat-Európában egyre intenzívebb szemléletmód és elméleti kutatási irány, amely *egy ország politikai fejlődésére* fókuszál, egyelőre még kevésbé szervesült itthon. Az Amerikai Politikai Fejlődés irányzata (amely mellé egyre inkább felzárkózik az angol)⁵⁷ behatóbb tanulmányozásra méltó, s ennek segítségével akár új impulzusokat is kaphatunk hazai vizsgálódásainkhoz – különösen azért, mert ebben az irányzatban a történet- és a politikatudomány szemléletmódja egyaránt érvényesül. Természetesen a történész szakma nevében nem tudok nyilatkozni, de abban biztos vagyok: nekünk, politológusoknak is van bőven teendőnk, mindenekelőtt az, hogy az eddigi „minimalista” viszonyulást meghaladva, a jövőben merőben új módon viszonyuljunk a magyar politikatörténethez. Ha ugyanis a magyar politikatudomány – ellentétben a nyugat-európaival – lemond a hosszabb történelmi trendek értelmezéséről, szinte magát kényszeríti bele a napi ügyek kommentátori szerepébe, vagy egy, a jelenkorról szóló, de absztrakt kategória-politológiába. Egyiket sem tartom megfelelő válasznak. A politikatudomány megfelelő válasza értelmezésében a *történeti politikatudomány*, amely ily módon szinkronba kerülhet Greskovits Béla fentebb említett igényével.

⁵⁷ Arthur SPIRLING: British Political development. A Research Agenda. *Legislative Studies Quarterly*, 2014/4. 435–437.